

*Шуменко Ольга
м. Суми*

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ДЕНУМЕРАТИВІВ

Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди і скрізь наш учитель – мова. Мова – це система довільно відтворюваних структурних знаків і правил їх комбінування. Мова – явище суспільне. У суспільстві мова виконує ряд важливих функцій. Процес збагачення мови проходить постійно, освіжаючи та оновлюючи мову, приводячи її у відповідність до потреб людей та змін, що постійно відбуваються у світі [4: 27]. В кожній мові виокремлюються спільні прошарки одиниць. Серед них виокремлюється поле квантитативності.

В англ., укр., рос. мовах існують спільні засоби квантифікації на морфемному, лексичному та граматичному рівнях, що свідчить про наявність лексико-семантичного поля кількості (ЛСПК). Основними ознаками ЛСПК є відкритість, об'ємність, взаємозалежність, гетерогенність одиниць. Поле кількості має складну структуру, в якій відображаються системні відношення, властиві навколишньому світу, когнітивному процесу, взаємообумовленості лінгвістичних і соціальних факторів. Конституанти ЛСПК виконують функцію позначення квантитативних відношень об'єктивного світу. Центральне місце в ньому займають числівники (англ. – *Numeral*, укр. – *числівник*). Числівники виконують квантитативну, нумеративну, прагматичну комунікативну, епідигматичну та словотворчу функції [1: 98-100]. Числівники англійської мови – самостійний незамкнений ряд повнозначних нумеральних слів, які характеризуються специфічними, семантичними, синтаксичними та словотворчими ознаками. Вони посідають центральне місце серед лексичних квантитативних одиниць та мають значну аналітико-синтезуючу потенцію. Потреба в номінації числових відношень повністю забезпечується числівниками. Нові числівники утворюються шляхом циклічного повторення старих. Числівники характеризуються високою комбінаторикою, яка спостерігається на рівні словотворення, яке є найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної англ. мови. Пор.: англ. – *two, twice, two-headed*, укр. – *два, двоїна, двовладдя*.

Термін “словотворення” має два значення: 1) процес творення похідних слів, одне з важливих джерел збагачення словникового складу мови; 2) розділ мовознавства, що вивчає процес словотворення. Цей процес творення слів називається деривацією. Механізм словотвору діє без перепочинку, без відпусток, виготовляючи нові слова. Двигун словотвору – справжній вічний двигун [1: 35]. Чимало слів утворено від інших. І для їх спорудження мова має у своєму розпорядженні велику кількість значеннєвих морфем, за допомогою яких ми виготовляємо численні слова. Похідні від числівників слова мають тенденцію до реалізації семи точного числового позначення. Коренева морфема числівника може сполучатися як із афіксами, так і з іншими морфемами. Утворені від числівників слова, зберігаючи вихідну сему числа, набувають самостійного лексичного значення. В англійській мові існує ціла парадигма слів з основою числівника. Але спільність основи слів не свідчить

про належність до однієї і тієї ж частини мови. За допомогою суфіксів від числівника можуть утворюватися різні частини мови – іменники, прикметники, прислівники, дієслова.

Пор.: англ. – *one, only, once, onerary, twoness, to two*

укр. – *один, одиничний, одного разу, двоякість, удвоїти*

Денумеративи утворюються шляхом розширення кореневої морфемі числівника. Розширення за допомогою суфіксів має три ступені словотворення. Для денумеральних утворень показовим є перший ступінь – суфікс останнього порядку у більшості випадків закриває словотворчу активність нумеральної основи (*six-th-ly, fif-th-ly*). До третього ступіню відносяться деривативи типу *multimillionairesness* [2: 43]. Денумеративним утворенням притаманна розширена форма та ускладнена семантика.

Денумеративи перебувають в субординаційній залежності, утворюють лексичний ряд, формальним центром якого є корінь числівника, а в значенні-сема числа. Серед денумеративів зустрічаються в основному іменники і прикметники. Пор.: *one-way love* – “нерозділена любов”, *two-by-four* – “товста папка”, *one-man show* – “персональна виставка”, *one shot* – “альманах”, *four-star general* – “генерал-полковник”. Дієслівні денумеративи утворюються шляхом конверсії. Пор.: *to one-up* – “мати перевагу на одне очко” *to four-flush* – “займатися замилюванням очей”. У денумеральних утвореннях використовуються вільні нумеральні морфемі. В основному зміні підлягають часто вживані числівники (*once, twice, fifth*) У денумеральних утвореннях використовуються суфікси - *th, -ce, -es*. Пор.: *once, thrice, sixth*. Основи числівника сполучаються з суфіксами *-fold, -some, -th*, у прислівниковому ряді частіше вживаються суфікси *-ce, -fold, -es*. Утворення на *-fold* майже необмежені, вони містять всі основи числівників. Пор.: *twofold, threefold, sixfold, tenfold*. Морфема - *some* співвідносить денумеральні утворення з мовними засобами вираження приблизної кількості. Пор.: *foursome, fiftysome, hundredsome*

Морфема *-th* вказує на місце порядок розміщення об’єкта. Пор.: *seventy-seventieth, thirteen-thirteenth*. Деривативи на *-ce* утворюють закриту парадигму. Пор.: *once, twice, thrice*. Дериваційний суфікс *-es* співвідноситься з поліфункціональними одиницями. Денумеративи з основами числівників виражають кількісні ознаки обмеженого кола осіб, об’єктів, а деривативи, співвіднесені з назвами десятків, виражають обмежені часові строки в житті людини.

Складні денумеральні композити відображають кількісні характеристики людей – *six-footer, thirty-strong*, об’єктів – *two-edged, three-cornered*, явищ – *two-match tour*, часові параметри – *three-monthed, four-year-old*.

Модифікації підлягають часто вживані числівники. До продуктивних моделей денумеративів відносять Num+ *-th*, Num+ *-th+ -ly*, Num+-(*e*)s. Пор.: англ. – *six-sixth-sixthly-sixes*

Суфікси *-fold, -ce, -some*, які додаються до нумеральної основи, можуть утворювати прикметники (*adj.*) та прислівники (*adv.*) Суфікси - *er, -es*

утворюють імменники. Пор.: англ. – *twofold* , *once or twice or thrice*, *twosome*, *twenties*, *twicer*, *twins*; укр. – *двійний*, *багаторазовий*, *двоятий*, *двоєко*, *двадцяти*, *двійня*

Похідні одиниці співвідносяться з основами числівників, які вживаються як кореневі морфеми повнозначних слів. Пор.: англ.– *three-eyed*, *two-faced*, *four-pieced*; укр. – *трьоокий*, *брехливий*.

Основа числівника має потенційні можливості проявляти себе у сполучувальній комбінаториці. В англійській мові нумеральні основи вживаються в основному в дериватах, утворених шляхом афіксації і словоскладення. Граматична єдність денумеральних композитів проявляється в їх морфосинтаксичних властивостях. Отже, когнітивні аспекти денумеративів характеризуються словотвірною активністю та препаарують осмислення цілої низки проблем сучасного мовознавства.

Література

1. Швачко С. О. Лінгвістичний статус числівника сучасної англійської мови // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. - Київ: КНЛУ, 2002. - Вин. №6. - С.349-356.
2. Швачко С.О., Кобякова І.К. Вступ до мовознавства(курс лекцій).- Посібник.-Вінниця: НОВА КНИГА,-224 с
3. Виноградов В. В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове). -М.: Высшая школа, 1972. -614 с. .
4. Вихованець І. Р. Тайна слова. – К.: Рад. шк., 1990.-284с. – Мова укр..
5. Жаботинская С. А. Числительные современного английского языка (К вопросу о категориальном статусе): Дис. ... докт. филол. наук. -Киев, 1982.-208 с.